

رویکرد تلفیقی به برنامه درسی

غلامحسین میکائیلو^۱، دکتر شهرام واحدی^۲

^۱ دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی دانشگاه تبریز

^۲ دانشیار روانشناسی تربیتی دانشگاه تبریز

نام و نشانی ایمیل نویسنده مسئول:

غلامحسین میکائیلو

gh.m1353@yahoo.com

چکیده

برنامه درسی تلفیقی یکی از مباحث مهم و در عین حال متنوع در برنامه ریزی درسی است. بطوریکه که هریک از اندیشمندان تعلیم و تربیت آن را از جنبه ای متفاوت مورد بررسی و تحقیق قرار داده اند. با توجه به اهمیت موضوع و روشن ساختن اذهان خوانندگان و تصمیم گیرندگان در زمینه تعلیم و تربیت، در این مقاله که مروری بر مطالب و مقالات انجام شده در زمینه برنامه درسی تلفیقی می باشد به مولفه های گوناگون برنامه درسی تلفیقی از قبیل مفهوم، تاریخچه، ضرورت، ویژگی، پیش بایسته ها، ابعاد، انواع، الگوها، نتایج مثبت و محدودیت ها ی آن پرداخته شده است. بیشترین تلاش در جهت بیان مفاهیم ضروری و کاربردی در زمینه برنامه درسی تلفیقی بوده است. نتایج پژوهش مبین این است که برنامه درسی تلفیقی شامل برداشت های متفاوتی از سوی متخصصان برنامه ریزی درسی است که جهت اجرای الگوهای برنامه درسی تلفیقی علاوه بر داشتن دانش و مهارت لازم در فرایند طراحی و اجرا باید الگوهای مربوط منطق با فرهنگ جامعه، آئین نامه ها و دستورالعمل های آموزشی باشد، تا قابل اجرا در سیستم آموزشی گردد. همچنین در این راستا نیاز به امکانات آموزشی لازم و آموزش معلمان جهت آشنائی با شیوه های تدریس این نوع برنامه درسی است

واژگان کلیدی: رویکرد تلفیقی، برنامه درسی.

مقدمه

اهمیت تعلیم و تربیت از یک سو و نحوه ارائه مطالب درسی از جمله مسائلی است که برنامه ریزان درسی را برآن داشته تا در ارائه محتوا و شیوه های تدریس، بیشتر تامل نمایند و شیوه ای را برگزینند که بیشترین تاثیر مثبت در رفتار و عملکرد دانش آموز داشته باشد. اکنون دیگر نمی توان مثل گذشته رسالت تعلیم و تربیت را انتقال اطلاعات دانست و نمی توان دانش را از طریق حافظه، جاودانه نمود، چرا که نظام های رشته ای بیش از پیش رشد و گسترش یافته اند و علوم، مجزا و بخش بخش شده اند (یوسف زاده چوسری و استوار به نقل از ملکی، ۱۳۸۷، ص ۷۷). گسترش روز افزون یا انفجار دانش و نگرانی از مرتبط نبودن برنامه های درسی، فقدان پیوند و ارتباط میان رشته ها، از جمله دلایل ضروری هستند که ما را در حرکت به سوی یک برنامه درسی

تلفیقی و یکپارچه تشویق می کنند. (لیک^۱ ۱۹۹۴). بحث تلفیق یکی از چالش بر انگیز ترین و جالب ترین مباحث مربوط به طراحی برنامه درسی است و مدت ها به عنوان راهی برای یادگیری واقعی، از طریق برداشتن مرزهای ساختگی بین موضوعات درسی تشخیص داده شده است. این نوع برنامه درسی با هدف ارتباط دادن مطالب معنا دار و تلفیق مفاهیم، مضامین و مهارت ها در مقابل برنامه های درسی مجزا و محتوا محور قرار می گیرد (هاشمیان نژاد به نقل از ملکی، ۱۳۸۷، ص ۲۳۷). و جت^۲ (۱۹۹۷) معتقد است آموزش میان رشته ای (تلفیقی)، باعث می شود فراگیر دانش ارزشمند را به طور عمیق جستجو و کسب کند و با آن ارتباط برقرار سازد. برای طراحی برنامه درسی اگرچه می توان از کودک مداری، جامعه مداری، موضوع و رشته مداری و سایر طرحها استفاده کرد، اما در نهایت طراحی برای برنامه درسی مطلوب است که پایه ای برای آموزش مداوم شود، یعنی یادگیرنده را تشویق به یادگیری دائمی کند، فرصتهای مناسب برای پرورش استعداد های او به وجود آورد، قدرت خلاقیت او را افزایش دهد و به کنجکاوی های او بها دهد و راه را برای تفکر و استدلال او باز گذارد (قورچیان و تن ساز، ۱۳۷۴). انسجام دهی برنامه درسی نه تنها مفاهیم اساسی درس ها را به هم ربط می دهد، بلکه به ارتباط متقابل درس های دیگر نیز اشاره دارد (ارنشتاین و هانکینز^۳ به نقل از قدسی احقر، ۱۳۸۴). در این مقاله بر مولفه های مهم برنامه درسی تلفیقی از جمله مفهوم، تاریخچه، ضرورت، ویژگی، پیش بایسته ها، ابعاد، انواع، الگوها، نتایج مثبت و محدودیت های آن پرداخته شده است، تا دست اندرکاران تعلیم و تربیت بر اهمیت موضوع واقف شده و زمینه استفاده بهینه از این شیوه در مراحل مختلف برنامه ریزی درسی فراهم شود.

مفهوم برنامه درسی تلفیقی

واژه ای که معمولاً برای تلفیق مورد استفاده قرار می گیرد، *integrated* است اما واژه هایی مثل *Coalescence Holistic* و *interdisciplinary* نیز برای این منظور می توانند به کار روند (یوسف زاده چوسری و استوار به نقل از ملکی، ۱۳۸۷، ص ۷۸). تلفیق برنامه درسی عبارت است از روش سازمان دهی مواد یادگیری مشترک یا مهارت های زندگی که برای همه شهروندان ضروری هستند و برنامه ای است که بر محور مسائل و مشکلات زندگی واقعی جوانان و بزرگ سالان سازمان دهی شده است و هدف آن این است که به دانش آموزان کمک کند تا یاد بگیرند چگونه در یک زندگی دمکراتیک مشارکت کنند (بین^۴ ۲۰۰۰).

برنامه تلفیقی یعنی طراحی فعالیت های یادگیری به گونه ای که تجربه های مرتبط به سه حوزه شناختی، عاطفی و حسی و حرکتی را با هم ترکیب کند و کل نگر باشد. لیک (۱۹۹۴) در تعریفی از درسل بیان می دارد که: در برنامه ی درسی یکپارچه، تجارب یادگیری طرح ریزی شده نه فقط برای فراگیر با یادگیری مدل ها، سیستم ها و ساختار ها، یک دیدگاه واحد از دانش عمومی ایجاد می کند، بلکه قدرت فراگیران را بسط داده و آن ها را بر می انگیزاند تا روابط جدید را درک کرده و به خلق مدل ها، سیستم ها و ساختار های جدید بپردازند. مهر محمدی (۱۳۷۸، ص ۴۷-۱۵) بیان می کند: تلفیق به معنای در هم آمیختن حوزه های محتوایی با موضوعات درسی است که در نظام های آموزشی سنتی به طور جداگانه و مجزای از یک دیگر در برنامه درسی گنجانده شده اند. بین (۱۹۹۷) بر این باور است که تلفیق برنامه درسی دو جنبه دارد:

۱- تلفیق دلالت دارد بر کلیت و یکپارچگی

۲- تلفیق واقعی زمانی اتفاق می افتد که دانش آموزان شخصاً با سوال های معنادار روبرو شده و در تجربه مرتبط با آن سوال ها درگیر شوند، تجربه هایی که آن ها می توانند در ساختار و نظام معانی خود، تلفیق نمایند.

دو دیدگاه کلی در مورد تلفیق از نظر احمدی (۱۳۸۰، ص ۱۸۶) نیز وجود دارد:

1. Lake
2. voget
3. Ornstein & Hunkins
4. Bean

- ۱- تلفیق از بیرون: یعنی تلفیق محتوا یا فرایندها یا شیوه های برنامه درسی که توسط برنامه ریزان برای دانش آموزان صورت می گیرد.
- ۲- تلفیق از درون: یعنی تلفیقی که توسط برنامه ریزان تهیه نشده بلکه این تلفیق فرایندی است که در ذهن دانش آموزان حاصل می شود.
- با توجه به تعریف های مختلف از برنامه درسی تلفیقی که به چند موردی از آنها اشاره شد و با توجه به مطالب بعدی که در ادامه این مقاله می آید به نظر نگارنده حوزه تلفیق شامل موارد زیر است:
  - ۱- تلفیق مفاهیم نظری و عملی
  - ۲- تلفیق از بیرون (یعنی تلفیق محتوا یا فرایندها یا شیوه های برنامه درسی که توسط برنامه ریزان برای دانش آموزان صورت می گیرد).
  - ۳- تلفیق از درون (یعنی تلفیقی که توسط برنامه ریزان تهیه نشده بلکه این تلفیق فرایندی است که در ذهن دانش آموزان حاصل می شود).
  - ۴- تلفیق یعنی سازماندهی محتوا به به شیوه های مختلف (موازی سازی رشته ها، بین رشته ای، فرا رشته ای)
  - ۵- تلفیق یعنی استفاده از هر مکان و زمان برای یادگیری نه فقط کلاس درس
  - ۶- تلفیق منابع اطلاعات مثل معلم، اینترنت و.. نه اینکه تنها معلم منبع اطلاعات باشد.

تاریخچه برنامه درسی تلفیقی

مهر محمدی (۱۳۷۸ به نقل از شمشیری ۱۳۸۷) چهار مرحله را در سیر تاریخی برنامه های درسی تلفیقی مشخص کرده است. مرحله نخست، سال های قبل از ۱۸۵۰ میلادی که تنها تفکر مطرح در حوزه تعلیم و تربیت و برنامه درسی، اندیشه سنتی بوده است و ترکیبی از موضوعات سنتی که در فرهنگ جامعه، برتر شناخته شده و مورد توجه قرار گرفته است.

مرحله دوم از سال ۱۹۲۰ میلادی، هم زمان با شروع رسمی حوزه برنامه درسی، توجه به دیدگاه تعلیم و تربیت پیشرفت گرا و سه رویکرد عمده در تعلیم و تربیت شامل روش پروژه، برنامه درسی مبتنی بر تجربه، و جنبش فعالیت، زمینه ای برای توجه به برنامه های درسی تلفیقی را فراهم نمود. در این مرحله تجربه ها و آثار مردیث اسمیت^۱ (۱۹۲۱)، جان دیویی^۲ (۱۹۲۶) آثار هاپکینز^۳ (۱۹۳۰) و مطالعه ای هشت ساله که از سال ۱۹۳۲ تا ۱۹۴۰ طول کشید. همگی برنامه های درسی تلفیقی را به عنوان بستری برای تحقق اهداف پیشرفت گرایانه تلقی می کردند.

مرحله سوم دهه ۱۹۵۰ میلادی است که با واقعه پرتاب سفینه فضایی، دیسپلین ها مورد تأکید و توجه قرار گرفت و موج مخالفت با رویکردهای برنامه درسی پیشرفت گرایان افزایش یافت. در همین حین، نهضت بازگشت به مبانی و بنیان ها، پا به عرصه حیات گذاشت. این جنبش به پرچم داری آنور بستور^۴ (۱۹۵۳) با شدت و حدت از مواضع سنت گرایان که تأکید بر نقش و

¹ M.Smith

4.A.Bestur

² J.Dewey

5.J.Bruner

³ Hopkins

اهمیت موضوعات درسی سنتی داشتند، حمایت می کرد. در دهه ۶۰ میلادی نیز دیدگاه حاکم هم چنان توجه به ساختار موضوعات درسی تخصصی (دیسپلین ها) بود که توسط جروم برونر^۱ (۱۹۶۰) در کتاب « فرایند آموزش » مطرح شد. در دهه ۷۰ میلادی نیز بحث درباره تلفیق برنامه های درسی در ایالات متحده آمریکا هم چنان مسکوت گذاشته شده بود و عنایت چندانی به این نوع برنامه ها نمی شد.

مرحله چهارم اهتمام دوباره به برنامه های درسی تلفیقی در شکل برنامه درسی هسته اصلی صورت گرفت. به طوری که در دهه ۸۰ میلادی، مرحله جدیدی از مطالعه و کار بر روی برنامه های درسی تلفیقی نظج گرفت. این توجه و گرایش در دهه ۹۰ میلادی و بعد از آن نیز هم چنان ادامه دارد.

تاریخچه برنامه درسی تلفیقی

مرحله نخست (سالهای قبل از ۱۸۵۰میلادی)	ترکیبی از موضوعات سنتی
مرحله دوم (۱۹۲۰میلادی همزمان با شروع رسمی حوزه برنامه درسی)	توجه به دیدگاه تعلیم و تربیت پیشرفت گرا، زمینه را برای توجه به برنامه های درسی تلفیقی فراهم نمود
مرحله سوم دهه ۱۹۵۰ (واقعه پرتاب سفینه فضائی اسپوتنیک)	توجه و تاکید به دیسپلین ها
مرحله چهارم (دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ میلادی)	اهتمام دوباره به برنامه درسی تلفیقی (برنامه درسی هسته اصلی)

ضرورت برنامه درسی تلفیقی

در سال های اخیر گرایش روز افزونی به برنامه درسی تلفیقی در سراسر کشور مشاهده می شود. دلایل عمده توجه به آن از نظر هاشمیان نژاد به نقل از ملکی (۱۳۸۷، صص ۲۷۰-۲۶۹) عبارت اند از :

- ۱- رشد دانش و اطلاعات : توسعه انفجاری و سرعت خروج اطلاعات، نیاز به بازنگری شیوه آموزش را ضرورت می بخشد.
- ۲- برنامه های مجزا و گسسته : علی رغم وجود ارتباط بین همه پدیده ها ، مشخصه بارز برنامه های درسی فعلی ، پراکندگی و تفکیک است . این امر با واقعیت هستی و زندگی انسان سازگاری ندارد.
- ۳- ارتباط با زندگی واقعی : یکی از مشکلات عمده دانش آموزان ، نامرتب بودن برنامه درسی آن ها با زندگی خارج از مدرسه است. دانش آموزان به طور طبیعی در زندگی روزانه هنگام مواجه شدن با یک مسئله آن را از ابعاد کمی ،

اجتماعی، ارزشی و ... مورد بررسی قرار می دهند و برای حل آن دست به ترکیب، تحلیل مقایسه و نتیجه گیری می زنند. و سپس تصمیم گیری می کنند. حال آن که یک روز مدرسه فاصله زیادی با این ویژگی ها دارد و همین امر باعث می شود که هرگز فرصت فهم موضوع را به طور عمیق پیدا نکنند. بنابر این لازم است دانش آموزان از طریق تلفیق، متوجه چگونگی کاربرد مهارت ها در همه ابعاد زندگی خود شوند.

مسئله ای که در اینجا باید مورد توجه قرار گیرد، اولویت مهارت ها یا محتوا نیست. آن چه اهمیت دارد آگاهی از این نکته است که به وسیله کاربرد مهارت تفکر، بین رشته های علمی ارتباط برقرار کنیم و سبب فهم عمیق تر محتوا شویم. در این معنا برنامه درسی تلفیقی وسیله ای موثر برای تربیت یادگیری مادام العمر است.

تغییرات تکنولوژیکی ایجاد شده در دنیای کار این نکته را آشکار می سازد که دانش آموزان برای این که به طور موفقیت آمیز بتوانند جذب بازار کار شوند باید واجد مهارت های مختلفی باشند و این مهارت ها شامل مهارت های علمی، مهارت حل مسئله، مهارت کار تیمی و گروهی است که با استفاده از برنامه های تلفیقی (نظری و عملی) می توان به این مهارت ها دست یافت (کاتلین^۱، ۱۹۹۸).

لیپسون^۲ به نقل از لیک (۱۹۹۴) معتقد است که برنامه درسی تلفیقی سبب می شود:

۱- دانش آموزان مهارت های عملی کسب کنند.

۲- اطلاعات سریعتر بازبایی شوند.

۳- تلفیق، موجبات یادگیری عمیق و گسترده را فراهم می سازد.

۴- برنامه تلفیقی، در دانش آموزان نگرش مثبت ایجاد می کند.

۵- زمان کیفی بیش تری در برنامه درسی قابل جستجو است.

وجود مفاهیم بسیار عام و نیز نسبتاً عام میان نظام های مختلف رشته ای، و به بیانی دیگر وحدت میان علوم، تا حدی اجرای رویکرد تلفیقی را ضروری ساخته است. به علاوه چون انسان موجودی چند بعدی است و دارای نیازهای مختلف بوده، هم چنین برای زندگی نیازمند برخورداری از مهارت های گوناگون و متنوع است، ادامه حیات و بهره مندی وی از مواهب و نعمت های الهی با تکیه بر یک بعد خاص عملی نیست و باید نگاه ها در برنامه درسی نگاه جامع الاطراف باشد. همین طور تأکیدی که به وسیله روان شناسان یادگیری و مکاتب روان شناسی به ویژه مکتب گشتالت و نظریه ها و دیدگاه های فلسفی مثل نظریه ماورای فردی، روی کل شده است طراحی برنامه ها به صورت تلفیقی را ضروری می سازد (یوسف زاده چوسری و استوار، ۱۳۸۷، صص ۸۲-۸۱).

جاکوبز^۳ (۱۹۸۹) نیز به دلایل زیر یکپارچه سازی برنامه های درسی را ضروری می داند:

- رشد دانش و تخصص منتج از تحقیق و عمل، و کشمکش برنامه ریز درسی با آن چه که باید تدریس شود و آن چه که می تواند از برنامه درسی حذف شود

- منقطع شدن جداول زمانی مدارس و گسستگی فعالیت ذهنی دانش آموزان در دروس مجزا

1. Kathleen

2. Lipson

3. Jacobs

- مرتبط بودن برنامه درسی تلفیقی با نیازها و علایق دانش آموزان و زندگی خارج از مدرسه
- ضرورت فهم موضوعات و ارتباط آن ها با یکدیگر و با مسائل و رویدادهای دنیای واقعی در برنامه درسی تلفیقی
- دیوئی روی پیوستگی و معنی داری مواد درسی تأکید می کند و ضمن ضروری دانستن انتخاب رشته و تخصص تذکر می دهد که نباید جدایی علمی درس ها به تقسیم بندی های سخت و پایدار تبدیل شود. چون چنین تقسیم بندی ای ارتباط مطالب درس را گسیخته می کند و معنی آن ها را بی ثمر می سازد. تقسیم دروس برای راحتی است اما اگر بیش از حد به آن بها داده شود، زبان بار خواهد بود. متحد نمودن مواد درسی پیش از هر چیز به معنای درک این مسئله است که تمام درس ها از روابطی که به یک جهان مشترک بزرگ تعلق دارند، به وجود می آیند. پارسا به نقل از ملکی (۱۳۸۷، ص ۱۲۴).

با توجه به موارد مطرح شده می توان ضرورت تلفیق را به شرح زیر خلاصه کرد:

- مسائل مربوط به دنیای واقعی زندگی، مسائلی یک بعدی نیستند. و حل این مسائل نیازمند دانش و مهارت مختلف است.
- خاصیت کاربردی نداشتن موضوع های درسی سنتی، به بیان دیگر عدم ارتباط بین موضوعات و مسائل زندگی، نیاز به رویکرد تلفیق را امری موجه می نماید.
- متناسب ساختن محتوا و برنامه ها با نیازها و علایق دانش آموز و نیازهای اجتماعی جامعه و القای این باور که نیروی محرکه علوم و تکنولوژی، نیازها و مسائل اجتماعی است نه نظریه های علمی صرف، نیازمند اجرای برنامه تلفیقی است.
- تأکید روی پژوهش و تحقیق، تحریک و ارضای حس کنجکاوی و پرسشگری به جای تأکید روی مسائل و عناوین موضوعی محدود با رویکرد تلفیقی سازگار است.
- تعمیق بخشیدن به یادگیری دانش آموزان و رهایی از زندان حافظه مستلزم پرهیز از توجه صرف به کتاب درسی به عنوان تنها منبع آموزش و ایجاد این باور است که علوم صرفا در کتاب ها و آن هم در سر کلاس های درس یافت نمی شود(هر زمان، زمان یادگیری و هر مکان، مکان یادگیری است) که رویکرد تلفیقی چنین فرصت هایی را فراهم می سازد.
- در دسترس بودن وسایل و منابع اطلاعاتی مختلف از قبیل ماهواره، اینترنت و وسایل ارتباط جمعی سبب شده که معلم دیگر تنها منبع اطلاعات نباشد و بنابر این باید در نقش او و نوع طراحی برنامه تجدید نظر شود.
- رویکرد تلفیقی، قدرت دانش آموز را برای پیدا کردن روابط جدید و در نتیجه خلق مدل ها، سیستم ها و سازگاری جدید افزایش می دهد.
- رویکرد تلفیقی یا برنامه جامع برای ایجاد مهارت های فراشناختی (آموختن نحوه یادگیری) مهارت ارتباطی، مهارت های برخورد اجتماعی، مهارت های علمی و حرفه ای و دانش فراگیر لازم است (یوسف زاده چوسری و استوار، ۱۳۸۷).

– ویژگی های برنامه درسی تلفیقی

برنامه درسی تلفیقی از طریق ترکیب و در هم آمیختن مفاهیم، اصول و محتوای دروس نظری (برای مثال انگلیسی، ریاضیات و علوم) با مهارت ها، کاربرد ها زمینه ها و موقعیت های فراهم شده در دروس حرفه ای (مثل تکنولوژی صنعتی، کشاورزی، اقتصاد خانه، بازاریابی و مدیریت) قابل اجراست (خلخال، ۱۳۷۳). ویژگی های برنامه تلفیقی از نظر (یوسف زاده چوسری و استواربه نقل از ملکی، ۱۳۸۷، صص ۸۶-۸۵):

- ۱- ترکیبی از موضوعات وجود دارد نه یک موضوع خاص
- ۲- تأکید روی پروژه هاست
- ۳- منابع محدود به کتاب درسی نیست، و مواد یادگیری بسیاری را شامل می شود.
- ۴- بین مفاهیم ارتباط وجود دارد.
- ۵- واحد های موضوعی و مسائل مورد علاقه، اصول سازمان دهی را تشکیل می دهند.
- ۶- برنامه انعطاف پذیر وجود دارد.
- ۷- گروه بندی دانش آموزان و امکان انعطاف پذیری آن مسیر است.
- ۸- روابط میان عناوین و موضوعات داخل و بیرون کلاس برای دانش آموزان آشکار است.
- ۹- در این رویکرد دانش آموزان تشویق می شوند که مشارکت بیش تر داشته باشند، و ضمن گوش دادن به یک دیگر، پایه های دانش شخصی خود را بسط و گسترش می دهند.
- ۱۰- احترام و همکاری دانش آموزان از طریق تعامل گسترش می یابد.
- ۱۱- نقش معلم تسهیل کننده است نه انتقال دهنده اطلاعات
- ۱۲- یک احساس اجتماعی در بچه ها تقویت می یابد.
- ۱۳- الگوهای گروه بندی زیادی پیدا می شود.
- ۱۴- ارزش یابی، مبتنی بر اعتماد و مداوم است.

دسته بندی مجزای آموزش حوزه های موضوعی، دانش آموزان را از شناخت پیوستگی های درونی میان موضوعاتی که می خوانند باز می دارد. پیشگامان روان شناسی پیشرفته، در قرن های ۱۷ و ۱۸ یادگیری معنی دار را تنظیم پیوستگی بین مفاهیم

می دانند. آموزش میان رشته ای به یادگیری، معنا و ارتباط می بخشد. به طوری که دانش آموزان روابط جذاب و غیر قابل انکار موضوعات را کشف می کنند. (ماسون و ماتیسون^۱، ۱۹۸۹).

فنینور و تینزمن^۲ (۱۹۹۰) رویکرد تلفیقی به برنامه درسی را در نقطه مقابل برنامه سنتی می داند. در برنامه درسی تلفیقی، دانش آموزان علاوه بر کسب مهارت های ساده و مجزا، در فهم کل گرا و پیچیده ای نیز درگیر می شوند که وظایف عملی دانش آموزان را در محیط خارج از مدرسه منعکس می سازد. تفکر خارج از مدرسه اغلب میان رشته ای است و بسیاری از دروس مدرسه را با هم می آمیزد.

ویژگی های برنامه درسی تلفیقی از نظر هاشمیان نژاد به نقل از ملکی (۱۳۸۷، صص ۲۸۰-۲۷۹).

- ۱- تلفیق اهداف، محتوا و فرایند
  - ۲- تحت پوشش قرار دادن هر دو بعد زندگی فردی و اجتماعی دانش آموزان
  - ۳- عرضه فرصت های کسب تجربه عملی مهارت ها به دانش آموزان
  - ۴- باز سازی فرهنگ و ارزش ها توسط دانش آموزان، سیاست خود رهبری و خود آموزی در یادگیری
  - ۵- توجه به مهارت های اساسی مثل حل مسئله و رعایت فرایند ها
  - ۶- عدم محدودیت آموزش و پرورش در چارچوب محدودیت زمانی و مکانی
  - ۷- تحول آموزش و پرورش از نظام بسته به صورت نظامی پویا، باز و انعطاف پذیر
  - ۸- به کارگیری شیوه های ارزشیابی جدید مانند سنجش عملکرد به منظور ارزیابی میزان و چگونگی یادگیری
  - ۹- رعایت تنوع و تکثر در ساختار محتوا و روش های آموزشی بر حسب تفاوت های فرهنگی و اجتماعی، و متناسب با مراحل رشد در ابعاد مختلف آن، و تفاوت های مربوط به جنسیت فراگیران
- با توجه به مطالب گفته شده ویژگی های برنامه درسی تلفیقی متناظر تمامی مراحل برنامه ریزی درسی یعنی اهداف، محتوا، روش و ارزشیابی است. که لزوم توجه به همه ابعاد آن در هنگام تهیه برنامه درسی تلفیقی ضروری است، چرا که پرداختن به یک جنبه از آن با اهداف برنامه تلفیقی سازگار نیست.

پیش بایسته های اجرای تلفیق

مک اور^۳ (۱۹۹۰) جا کوب (۱۹۸۹) و لیبسون (۱۹۹۳) به نقل از یوسف زاده چوسری و استوار (۱۳۸۷، صص ۹۵-۹۴) معتقدند که در اجرای رویکرد تلفیقی باید به نکات زیر توجه کرد:

- ۱- تعاریف مشترک از اصطلاحات (موضوع - رشته - نتیجه)

¹.Mason & Mathison

². Fennimore & Tizmann

³.Mcawer

- ۲- منابع موجود
  - ۳- برنامه زمانی انعطاف پذیر
  - ۴- خدمات پشتیبانی
  - ۵- مشخص کردن مفاهیم و موضوعاتی که باید تلفیق شوند
  - ۶- توالی و حیطة برنامه
  - ۷- مشخص کردن شیوه های ارزشیابی
  - ۸- حمایت اجتماع و والدین
  - ۹- فراهم کردن شرایطی که موجبات انتقال و تعمیم یادگیری را فراهم سازد.
  - ۱۰- برنامه ریزی تیمی
  - ۱۱- بحث در مورد محتوا ، دانش آموزان و روش های تدریس
- ماسون و ماتیسون به نقل از پارسا (۱۳۸۷) رهنمودهای ذیل را در ایجاد دروس میان رشته ای (تلفیقی) ، مفید و یاریگر می دانند
ص:۱۲۶
- ۱- **تنظیم یک هدف دال بر اصول ، مفهوم یا مفهیمی که باید با اجرای درس فهمیده شوند.** دروس میان رشته ای بر تسلط در یک مهارت خاص تأکید نمی کنند. این دروس ماهیتاً " روی کاربرد مهارت ها و دانش و موقعیت های جدید تأکید می کنند. به همین دلیل اهداف دروس میان رشته ای، معمولاً شامل یاری به دانش آموزان در فهمیدن این مطلب است که چگونه دانش و مهارت هایی را که واجدند ، می توانند برای انجام یک وظیفه، یا کشف راه حل ، و یا بیان یک موقعیت ترکیب نمایند.
  - ۲- **گزینش محتوای مقدماتی که نقش سازمان دهنده را دارد.** اغلب اساس محتوا توسط متن تعیین خواهد شد. ولی گاهی اوقات رسیدن به هدف ، استفاده از مواد فرعی دیگری را نیز ایجاب می کند. در هر مورد باید وسیله یا محتوای مقدماتی تعیین شود که آموزش را پیش ببرد.
  - ۳- **مشخص کردن نکات کلیدی آموزش بین رشته ای (تلفیقی) که مرتبط با هدف نهایی هستند.** هم زمان با بررسی هر ایده میان رشته ای ، هدف نهایی را باید به خوبی در ذهن نگه داشت. غرقه شدن در یک ایده باید کنار گذاشته شوند. چون یا بسیار پیچیده هستند یا کاملاً هدف را نمی رسانند. گاه برخی ایده ها ممکن است به حدی روشنتر باشند که ایجاب می کند در هدف نهایی تجدید نظر شود.
  - ۴- **شناسایی دانش پیش نیاز لازم که فراگیران در حیطة های مورد نظر باید کسب کرده باشند.** اگر دانش آموزان ، دانش اصولی یا مفاهیم کلیدی هر موضوع را نیاموخته باشند. آموزش میان رشته ای ضعیف می شود. قبل از این که دانش آموزان بتواند به طور موفقیت آمیزی اهداف مورد نظر را تحقق بخشند. باید مهارت های پیش نیاز را دارا باشند.

۵-تنظیم راهبردهای آموزشی کاربرد دانش و مهارت دانش آموزان در یک موضوع برای درک بهتر موضوع دیگر. طراحی فعالیت هایی که انتقال و فعال کردن هدفمند دانش فراگیران در یک موضوع هنگام مطالعه موضوع دیگر را میسر می سازند، مهم و الزامی است. مشارکت فعال و جست و جو گرانه از ابعاد مهم آموزش دروس میان رشته است.

بنابراین پیش نیازهای برنامه درسی تلفیقی شامل فراهم کردن شرایط و امکانات لازم برای تدوین، اجرا و ارزشیابی آن است.

ابعاد تلفیق

در تلفیق برنامه درسی سه بعد وسعت، شدت و درگیری محیطی را می توان مطرح کرد:

وسعت ناظر بر تعداد رشته ها (دروس) و حوزه های مطالعاتی است که محتوای آنها در یک برنامه درسی تلفیقی مورد استفاده قرار می گیرند. و می توان به سه سطح زیر بیان کرد (ملکی، ۱۳۸۸، ص ۲۶۲).

سطح اول: عمومی ترین و کلی ترین سطح تلفیق است و به همان اندازه که کلی است، فرایند تلفیق در سطح نازل تری انجام می گیرد. در یک پایه تحصیلی، درس های گوناگون ارائه می شود.

سطح دوم، به ارتباط درس های نزدیک به هم مربوط می شود. به عنوان مثال سه درس دینی، قرآن و عربی نقاط ارتباطی فراوان دارند. کارشناسان باید آن ها را دریابند و در یک برنامه درسی واحد سازمان دهی کنند. با این شیوه سازمان دهی یک بصیرت واحد نسبت به معارف دینی در ذهن و وجود فرد شکل می گیرد و بر اتقان فکری و اعتمادی او می افزاید. مشابه این کار را می توان در علوم اجتماعی و تجربی نیز انجام داد.

سطح سوم به درون یک رشته معین ارتباط پیدا می کند. تلفیق را در درون یک درس و یک رشته هم می توان انجام داد. هر یک از رشته های علمی در درون خود، مجموعه ای از مفاهیم، مهارت ها و نگرش هاست. هر قدر بین اجزای درون یک نظام رشته ای انسجام وجود داشته باشد، به کارایی آن در ارتباط با یادگیری افزوده می شود (ملکی، ۱۳۸۷، ص ۳۰).

جدول خلاصه سطوح تلفیق

فرایند تلفیق در سطح نازل تری انجام می گیرد. در یک پایه تحصیلی، درس های گوناگون ارائه می شود.	سطح اول (عمومی ترین و کلی ترین سطح تلفیق)
به ارتباط درس های نزدیک به هم مربوط می شود. به عنوان مثال سه درس دینی، قرآن و عربی نقاط ارتباطی فراوان دارند، می توان آنها را در یک برنامه درسی واحد سازمان دهی کرد.	سطح دوم (ارتباط درس های نزدیک)
تلفیق درون یک درس و یک رشته. هر یک از رشته های علمی (هردرس) مجموعه ای از مفاهیم، مهارت ها و نگرش هاست. هر قدر بین اجزای درون یک نظام رشته ای انسجام وجود داشته باشد، به کارایی آن در ارتباط با یادگیری افزوده می شود. مثلاً ارتباط مباحث توحید، نبوت و معاد در کتاب	سطح سوم (ارتباط مفاهیم یک درس)

دینی	
------	--

منظور از شدت، حد تلفیق محتوایی است که در یک برنامه درسی تلفیقی با یکدیگر وحدت یافته اند. درجه شدت تلفیق برنامه ها به عوامل زیادی بستگی دارد:

۱- سن دانش آموز: یعنی هرچه سن افزایش می یابد تفاوت موضوعات درسی بیشتر می شود در نتیجه شدت تلفیق کمتر می شود.

۲- مدارس فنی و جامع موضوعات را خیلی آسانتر از مدارس ابتدائی تلفیق می نمایند.

۳- ساختارهای اداری (متمرکز یا غیرمتمرکز) و سنت های محلی در فرایند تلفیق، تاثیر قوی دارند.

تلفیق برنامه ها اغلب از هم رتبیگی و ترکیب شروع می شوند و به طرف درآمیختگی (تلفیق کامل) حرکت می کنند.

منظور از درگیری محیطی کمک به دانش آموز برای درک نقش و کارکرد علوم در زندگی روزمره آنها و جهانی که در آن زندگی می کنند است. که به سه سطح توصیف مسائل محیطی، جستجوی راه حل یک مساله محیطی و فعالیت دانش آموز برای اصلاح واقعی وضعیت محیطی در یک طرح واقعی است (ملکی، صص ۲۶۴-۲۶۳).

انواع تلفیق

هاشمیان نزاد به نقل از ملکی (۱۳۸۷، صص ۲۷۵-۲۷۳) انواع تلفیق به صورت زیر تقسیم بندی می کند:

الف) تلفیق محتوا محور

ب) تلفیق مهارت محور

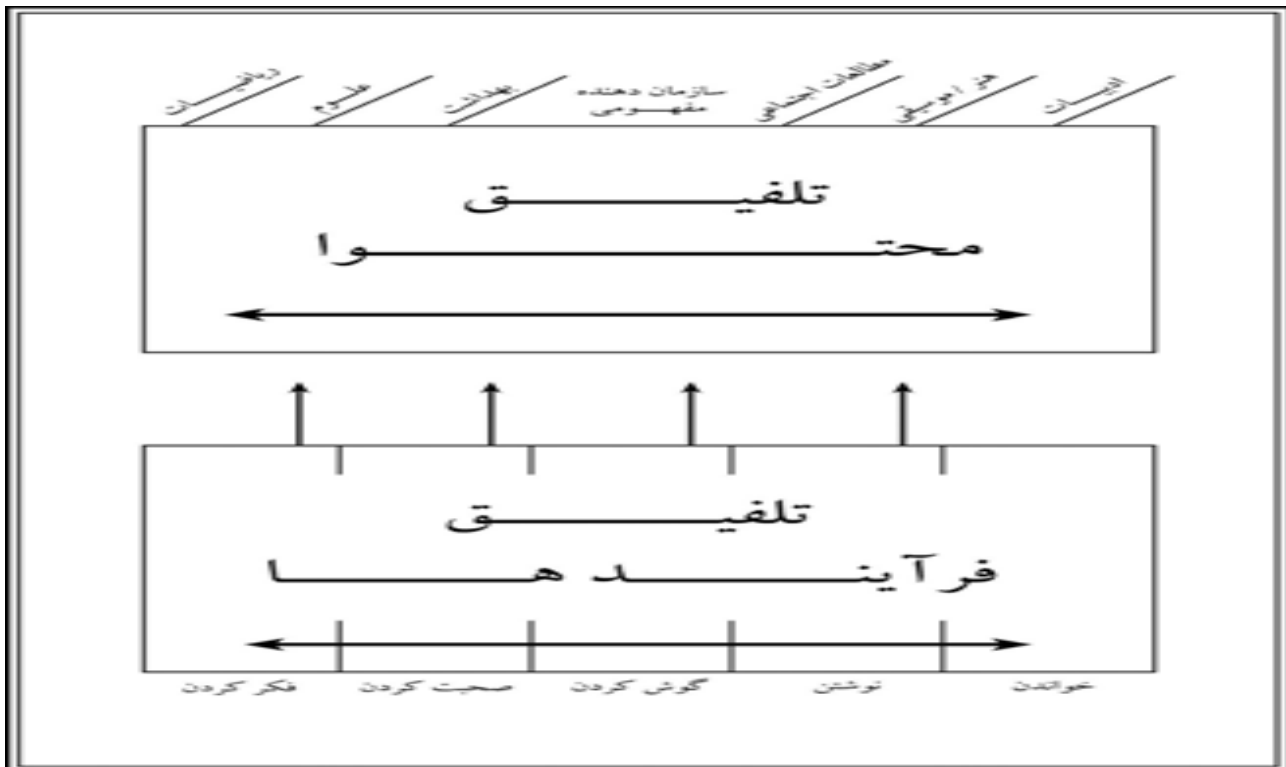
تلفیق محتوا محور بر موضوعات درسی و شکستن مرز محتوایی بین علوم تأکید دارد و با اصطلاحاتی چون بین رشته ای (برای مطالعه یک موضوع از رشته های علمی مختلف مطالب گرفته و تلفیق می شود)، فرا رشته ای (با یک مساله شروع و از رشته های علمی دانش جدیدی تولید می شود)، موازی (دو رشته یا بیشتر با یکدیگر هماهنگ و مرتبط می شود. آنچه در یک رشته یاد گرفته می شود با یادگیری هماهنگ در رشته دیگر تقویت می شود) و مانند این ها مشخص می شود (ملکی، ۱۳۸۸، صص ۲۷۰-۲۸۰). هدف آن یادگیری محتوای سطح بالا و عقاید کلی است که درک عمیق و کلی از موضوعات و موقعیت های خاص حاصل شود.

تلفیق مهارت محور معرف سازمان دهی تلفیقی با هدف تقویت مهارت های فرایندی از قبیل تفکر انتقادی، نوشتن، ارتباط برقرار کردن و امثال آن است. در حقیقت یک مهارت فرایندی، به محور وحدت بخش حوزه های مختلف محتوایی تبدیل می شود. بنابراین می توان گفت برنامه درسی تلفیقی در معنی وسیع آن نه تنها به معنای تلفیق موضوعات درسی است که شامل تلفیق مهارت ها با محتوا نیز می باشد. مهرمحمدی (۱۳۸۸) نیز بیان می کند که سازماندهی تلفیقی برنامه درسی به طور اتوماتیک و تضمین شده به تجربیات تلفیقی یادگیری نمی انجامد. نیل به این تجربیات را مانند هر تجربه دیگری از منظر مباحث

ساخت و سازگرای و در تحلیل نهایی باید امری فردی دانست که فاعلیت و عاملیت دانش آموزان در آن نقش مهمی ایفا می کند. یعنی اینکه در تلفیق علاوه بر محتوا باید به فرآیندها نیز که مربوط به دانش آموز و درونی است، توجه نمود.

اریکسون^۱ (۱۹۹۵) نیز انواع تلفیق را به صورت نمودار زیر یعنی تلفیق محتوا، تلفیق فرآیندها و تلفیق محتوا با فرآیندها بیان می کند:

تلفیق محتوا و فرایند (اریکسون، ۱۹۹۵)

الگوهای برنامه درسی تلفیقی

در رابطه با الگوهای برنامه درسی تلفیقی، تقسیم بندی های مختلفی وجود دارد. در تقسیم بندی احمدی (۱۳۸۰، صص ۱۸۷-۱۸۶)، الگوهای ذیل قرار دارند:

- ۱- حوزه های گسترده: این حوزه ها معرف الگویی است که از طریق پیوند دادن و متصل کردن چند حوزه محتوایی به یک دیگر، شکل می گیرد. مانند مطالعات اجتماعی

¹. Erickson

۲- پروژه ها : سازمان دهی پروژه ای برنامه درسی مبین آن نوع سازمان دهی است که دانش آموزان را با موضوعی فراگیر و جامع به نام پروژه روبه رو می سازد. یادگیری در این نوع برنامه نیازمند برقراری ارتباط میان حوزه های گوناگون محتوایی است. این روش سازمان دهی منتسب به کیلیاتریک است و عمدتاً در دوره ابتدایی کاربرد داشته است.

۳- برنامه درسی با هسته اصلی : این برنامه درسی ، امکان پیوند حوزه های محتوایی گوناگون و موضوعات درسی مختلف را با استفاده از مسائل و مشکلات اجتماعی به عنوان محور سازمان دهی برنامه ، فراهم می آورد. این نوع سازمان دهی بیش تر در طراحی برنامه های درسی دوره متوسطه کاربرد داشته است. موضوعاتی از قبیل افزایش جمعیت ، تبعیض نژادی ، آلودگی محیط زیست ، فقر جهانی ، و هم چنین جنگ و صلح در این الگو جای می گیرند.

۴- تلفیق : عمیق ترین سطح تلفیق زمانی است که دانش آموز یا گروهی از دانش آموزان با مبنا قرار دادن علایق و نیازهای خود به برنامه درسی و تجارب یادگیری ، شکل و ساختار می دهند. این الگو مبین طرز تلقی طرفداران دیدگاه پیشرفت گرایی و کودک محوری از تلفیق می باشد .

ملکی (۱۳۸۸، صص ۲۸۰-۲۷۱) شیوه های تلفیق مواد درسی را به چهار صورت بیان می دارد:

۱- شیوه موازی سازی رشته ها: در این شیوه دو رشته یا بیشتر با یکدیگر هماهنگ و مرتبط می شوند. آنچه در یک رشته(درس) یاد گرفته می شود با یادگیری هماهنگ در رشته دیگر تقویت می گردد. بعنوان مثال محتوای علوم تجربی با ریاضیات ارتباط می یابد.

۲- سازمان دهی چند رشته ای : در این شیوه یک موضوع در دروس گوناگون و مرتبط ارائه می شود. مثل آموزش محیط زیست در دروس زیست شناسی ، زمین شناسی ، اقتصاد و اجتماعی

۳- شیوه سازماندهی بین رشته ای :در این شیوه واحدها یا درس های مجزا (مستقل) طراحی و محتوای آن از سایر دروس گرفته می شود. بعنوان مثال درسی به نام آموزش محیط زیست طراحی شده و محتوای آن از دروسی مثل زیست شناسی ، زمین شناسی ، اجتماعی و اقتصاد گرفته می شود .

۴- شیوه سازماندهی فرا رشته ای :این شیوه با یک مساله شروع می شود و از رشته های علمی دانش جدیدی تولید می گردد و به سه شیوه کودک محور ، مبتنی بر کارکردهای اجتماعی و مبتنی بر تجربه است .

با توجه به اینکه الگوها و اشکال برنامه درسی به صورت های متفاوتی ارائه شده اما می توان همه آنها را در سه شکل: درون یک نظام رشته ای خاص ، بین رشته ها و به صورت درون و بین یادگیرندگان ارائه کرد.

۵- نتایج مثبت اجرای برنامه درسی تلفیقی

هاشمیان نژاد به نقل از ملکی (۱۳۸۷، صص ۲۸۳-۲۸۰) نتایج مثبت حاصل از تلفیق را در سه طبقه به شرح زیر عرضه کرده است:

(۱) مهارتی

- کمک به دانش آموزان در کاربرد مهارت ها

- تقویت کسب مهارت های علمی سطح بالا(روزه، گالوی^۱، ۱۹۹۵)
- توسعه یادگیری پیشرفته برای همه دانش آموزان و ارتقای مهارت های شغلی سطح بالا(روزه، فرج^۲، ۱۹۹۵)
- توسعه تفکر واگرا (بین ۲۰۰۰)
- توانایی ارتباط برقرار کردن بین امور به ظاهر بی ارتباط

۲) نگرشی

- افزایش رغبت به یادگیری در سطح و عمق
- نگرش مثبت به یادگیری
- تأثیر مثبت بر نگرش های اخلاقی
- پرورش روحیه همکاری بین دانش آموزان
- ارتقای نگرش های منطقی، عادات کاری مطلوب، بهبود اعتقادات و روحیه گروهی (مک لور^۳ ۱۹۹۰)
- افزایش انگیزه یادگیری به دلیل مطالعه روی یک مشکل واقعی (وارس^۴ ۲۰۰۰)
- خود رهبری دانش آموزان، حضور موثر در کلاس، انجام تکالیف سطح بالاتر و باورهای مثبت نسبت به مدرسه (جاکوبز ۱۹۸۹)
- افزایش انگیزه و علاقه معلمان نسبت به تدریس (اجرتون^۵ ۱۹۹۰)
- بالا بردن کیفیت گذران وقت یادگیری به بهترین شکل(لیپسون ۱۹۹۳)
- ارزشگذاری معلمان به حمایت اجتماعی در اثر کار با همکاران(مک لور ۱۹۹۰)
- کشف شیوه ها و فنون جدید تدریس از طریق همکاری معلمان با هم (مک لور ۱۹۹۰)

۳) دانشی

- امکان بازخوانی سریع تر ذهنی دانش کسب شده از طریق تلفیق
- توسعه وابستگی درونی میان دانش و فرایند ها (والکر^۶ ۱۹۹۶)
- ایجاد فضای مشارکت فعالانه یادگیرنده به منظور درک عمیق تر مفاهیم

¹. Rogge,Gallway

².Rogge,Ferej

³.Maclever

2.Vars

⁵.Edgerton

⁶.Walker

- درک رابطه بین موضوعات مختلف درسی
- ایجاد تلفیق چند پایه در ذهن، از طریق توجه چند گانه به یک موضوع (لیپسون ۱۹۹۳)
- کاربرد آموخته ها در موقعیت جدید
- بررسی پدیده ها و واقعیت ها از منظر وسیع تر، نه صرفاً یک موضوع خاص
- تلفیق راهبردهای یادگیری چند گانه

محدودیت ها

دشواری ها در تلفیق برنامه درسی را می توان به دو دسته عمده تقسیم کرد (احمدی به نقل از ملکی، ۱۳۸۷، صص ۱۷۶-۱۶۶):

دسته اول، دشواری های موجود در مرحله طراحی برنامه درسی تلفیقی

دسته دوم، مشکلات موجود در مرحله اجرای برنامه درسی تلفیقی

دشواری های موجود در مرحله طراحی برنامه درسی تلفیقی:

۱- کثرت و تنوع مفاهیم و رویکردهای مربوط به تلفیق

بررسی منابع تخصصی موجود در قلمرو برنامه درسی، حاکی از این است که تلفیق برنامه درسی همواره به شکل یکسان و واحد صورت نگرفته، بلکه طراحی برنامه درسی تلفیقی به روش های گوناگون صورت گرفته است. که هر یک از ویژگی ها و قابلیت های متفاوتی برخوردار است. صرف نظر از کثرت و تعداد مفاهیم و دسته بندی ها در زمینه تلفیق، عدم اختصاص معنای واحد به برخی مفاهیم و اصطلاحات رایج توسط صاحب نظران، نشانگر پیچیدگی های این حوزه است. به طور مثال، عنوان « رویکرد تلفیقی » در دسته بندی شوبرت^۱، فوگارتی^۲، و بین، به معنای متفاوت به کار رفته است. هم چنین عدم به کار گیری مفاهیم و واژه های واحد برای بیان شکل های واحد تلفیق از جمله مشکلات مربوط به دسته بندی های متفاوت است. به عبارت دیگر، صاحب نظران در تولید یک شکل واحد تلفیق، از اصطلاحات مختلف سود جستند.

۲- لزوم به کارگیری خلاقیت در طراحی برنامه درسی تلفیقی

خلاقیت از جمله مباحث و امور پیچیده در حوزه روان شناسی است. در طی برنامه درسی به شیوه ی تلفیقی، نوآوری و خلاقیت برنامه ریز نقش مهمی ایفا می کند. یافتن مفاهیم و مضمون های ارزشمند نیازمند تخیل، خلاقیت و ابداع برنامه ریز و طراح آموزشی است. به اعتقاد پرکینز^۳ (۱۹۸۹) انتخاب مضمون خوب و مناسب بیشتر یک هنر است تا یک علم، انتخاب موضوعاتی که دارای ویژگی ها و معیار های مطلوب باشد. علاوه بر آگاهی و تخصص، مستلزم نگرش کل گرایانه، توانایی و تفکر خلاق است.

بدین ترتیب، توجه به تلفیق، ملازم با به کارگیری خلاقیت در طراحی برنامه های درسی، و عدم توجه به آن به معنی گریز از تفکر جدی درباره شیوه های نوین سازمان دهی و ملازم با نوعی ساده اندیشی در این زمینه است.

¹.Schubert

².Fogarty

³.Perkins

۳- انتخاب مفاهیم و مضامین ارزشمند

از جمله پیچیدگی های امر تلفیق ، انتخاب مضامین ارزشمند به عنوان مرکز سازمان دهنده محتوای برنامه درسی می باشد. پرکینز (۱۹۸۹) معیارهایی را برای گزینش یک مضمون ارزشمند ارائه می کند. از جمله این که یک موضوع ارزشمند تقریباً در بیشتر حوزه های درسی کاربرد دارد و طیف وسیعی از حوزه های موضوعی را در بر می گیرد.

۴- التقاط ناموزون و عدم انسجام برنامه درسی تلفیقی

بر خلاف دیسیپلین ها و رشته های علمی که از وسعت و توالی منطقی و ذاتی برخوردار بوده و دارای حدود و ثغور مشخص و نظم منطقی هستند ، در طراحی برنامه های درسی تلفیقی این ویژگی به چشم نمی خورد و یک ترکیب ، بدون قاعده و مبنای عقلانی بر این برنامه ها ، حاکم است و این به معنای کنار هم گذاشتن مطالب و موضوعات از رشته های مختلف بدون کانون شفاف یادگیری و بدون مرکزیت مشخص است. مارتین نیپ^۱ و همکاران (۱۹۹۵) در این مورد از ویژگی « انسجام » برنامه درسی به عنوان یکی از مشخصه های لازم برای برنامه درسی تلفیقی نام می برند که ناظر بر یکپارچگی و تمامیت سازمانی برنامه درسی است.

۵- توجه به تلفیق به عنوان یک هدف

از جمله خطراتی که در مرحله طراحی برنامه درسی تلفیقی با آن روبه رو می شویم ، گرایش افراطی طرفداران تلفیق نسبت به این رویکرد است. به طوری که نوعی تلفیق متکلفانه و تصنعی را به همراه خواهد داشت. که در این صورت ، موضوعات و مطالبی که از دیدگاه دیسیپلینی فاقد ارزش آموزشی و تربیتی می باشد ، صرفاً به دلیل آن که ارتباط ناچیزی با موضوع مورد بحث دارد ، در محتوای برنامه درسی گنجانده می شود. نتیجه این امر ، بی اعتبار بودن و فاقد اهمیت بودن محتوا از منظر درون رشته ای است که مباحث خاص رشته ای را به متخصص آن رشته تحمیل کرده و با استانداردهای آموزشی در آن رشته ی خاص متناسب و سازگار نمی باشد.

تلفیق برنامه درسی به خودی خود یک هدف نیست، بلکه وسیله ای برای دست یابی به اهداف تربیتی اساسی است. به اعتقاد بروفی و آلمن^۲ (۱۹۹۱) دست اندرکاران برنامه ریزی درسی باید تلفیق را به عنوان ابزار بالقوه در نظر گیرند که در برخی موقعیت های تربیتی عملی و مطلوب است، نه در همه موقعیت ها.

۶- مشکل تمایل قطبی و جزم اندیشی در طراحی برنامه درسی تلفیقی

در طول تاریخ برنامه درسی ، همواره کشمکش ها و نزاع هایی بر سر طراحی برنامه به شیوه سنتی و دیسیپلینی (رشته ای) و طراحی برنامه به شکل تلفیقی در میان متخصصان حوزه برنامه درسی وجود داشته است که بیانگر حاکمیت یک نوع افکار تعصب آمیز و جزم اندیشانه در این قلمرو است. جا کویز (۱۹۸۹) این مشکل را تحت عنوان مشکل قطبی شدن در حوزه های برنامه درسی نام می برد. و این را یک خطر جدی دانسته و راه حل آن را توجه به هر دو شکل برنامه درسی رشته ای و غیر رشته ای می داند. وی رویکرد های مختلف طراحی برنامه درسی را بر روی یک پیوستار ترسیم می کند که از حداقل تلفیق تا حداکثر تلفیق می باشد.

¹.Martin-Kniep

².BroPHY & Alleman

۷- زمان مورد نیاز برای طراحی برنامه درسی تلفیقی

منظور از زمان، طول مدت طراحی برنامه درسی است. به دلیل پیچیده بودن طراحی برنامه درسی تلفیقی و ایجاد ارتباط ها و هماهنگی های لازم که باید صورت گیرد، مدت زمان طراحی برنامه درسی تلفیقی طولانی تر از زمان طراحی برنامه درسی سنتی است.

به عقیده دریک^۱، ۱۹۹۳ به نقل از احمدی (۱۳۸۷) طراحی برنامه درسی تلفیقی، به ویژه اگر اولین تلاش و تجربه باشد، به مدت زمان زیادی نیاز دارد. چه بسا لازم است پژوهش هایی درباره مواد و موضوعات درسی انجام شود. چرا که رویکرد تلفیقی، مطالب آشنا را در بستر جدیدی ارائه نموده، و پرسش های تازه ای مطرح می سازد، یا این که با محتوایی سروکار دارد که معلم تاکنون با آن مواجه نشده است. درس ها و فعالیت های یادگیری خاص باید طراحی شود و یا تغییرات لازم بر روی آزمون های موجود صورت گیرد. زمان اضافی دیگری نیز برای برقراری ارتباط و هماهنگی میان معلمان مورد نیاز است.

۸- لزوم تغییر در نگرش و فرهنگ حاکم بر نظام آموزشی

تلفیق برنامه درسی مستلزم تغییر در نگرش دست اندرکاران امر تعلیم و تربیت و برنامه ریزی درسی است که کار بسیار دشواری است. چنانچه قرار باشد مبحث تلفیق به عنوان یک مبحث اساسی زیر بنایی و ساختاری در برنامه ریزی درسی وارد شود. نیاز به تغییر در نگرش و بینش است که کار آسان و زود بازدهی نیست. فولن^۲ (۱۹۹۱) مفروضاتی را در رابطه با تغییرات و نوآوری های آموزشی ارائه می کند که دارای پشتوانه غنی پژوهشی است. به عقیده وی:

- هر نوآوری آموزشی به یک تغییر فرهنگی نیاز دارد.
- زمینه سازی و بستر مناسب برای انجام تغییر آموزشی (در اینجا تلفیق برنامه درسی) باید صورت گیرد.
- افراد باید به پدیده ها به گونه ای دیگر نگاه کنند.
- باید دوباره، چگونگی انجام فعالیت ها را یاد بگیرند.
- روشهایی را که تاکنون انجام داده اند فراموش کنند و دوباره از نو یاد بگیرند.

دشواری های موجود در مرحله اجرای برنامه درسی تلفیقی

- ۱- به نظر می رسد، رویکرد تلفیقی بیشتر برای دوره های تحصیلی آموزش عمومی سودمند تر باشد.
- ۲- گرایش به سوی تصمیمات افراط آمیز که منجر به ساده اندیشی می گردد وجود دارد.
- ۳- جزم اندیشی و حساسیت معلمان نسبت به ایده و نگرش و ماده تدریسی، خود اجرای این شیوه را با مشکل مواجه می سازد.
- ۴- غور، تعمق و جامع نگری در مسائل، نیازمند زمان و وقت بسیار زیاد است.

1. Drake

2. Fullan

- ۶- با توجه به این که ارزشیابی مبتنی بر فرایند و عملکرد حاصل قضاوت های مشاهده کنندگان ، است حصول توافق و ارزشیابی عینی چندان میسر نیست.
- ۷- چون والدین و برخی از گروه های ذینفع ، خود چنین برنامه ای را تجربه نکرده اند ، ممکن است با این برنامه به مخالف بپردازند.
- ۸- تداخل چند نفر ، در یک کلاس ممکن است برای دانش آموزان قابل تحمل نباشد.
- ۹- اجرای این رویکرد نیاز به معلمین خلاق، متخصص و جامع نگر دارد.
- ۱۰- تغییرات سریع در تکنولوژی و دانش در زمینه انتخاب، محدودیت هایی را برای برنامه ریزان فراهم می کند. یعنی برنامه ریزان با توجه به رشد دانش و تکنولوژی ، ناگزیرند دست به انتخاب بزنند و انتخاب از میان منابع مختلف مشکل و دشوار است.
- ۱۱- تربیت کردن معلم برای اجرای این رویکرد دشوار است.
- ۱۲- معلمین دروس نظری ممکن است در برابر ادغام درس هایشان با دروس حرفه ای مقاومت نشان دهند.(یوسف زاده چوسری واستوار به نقل از ملکی، ۱۳۸۷، صص ۹۴-۹۳).

جمع بندی و نتیجه گیری

با توجه به اینکه برنامه درسی تلفیقی شامل مولفه های گوناگون و برداشت های متفاوتی از سوی متخصصان برنامه ریزی درسی است، جهت اجرای الگوهای برنامه درسی تلفیقی علاوه بر داشتن دانش ومهارت لازم در فرایند طراحی واجرا باید الگوهای مربوط منطبق با فرهنگ جامعه، آئین نامه ها و دستورالعمل های آموزشی باشد، تا قابل اجرا در سیستم آموزشی گردد. همچنین در این راستا نیاز به امکانات آموزشی لازم و آموزش معلمان جهت آشنائی با شیوه های تدریس این نوع برنامه درسی است. درضمن برنامه درسی تلفیقی بیشتر در مقطع ابتدائی کاربرد دارد تا مقطع متوسطه ، البته می توان در مقطع متوسطه نیز پیوند مطالب درسی را با فعالیت های زندگی عادی و همچنین میان دروس با هم دیگر ، توسط متخصصان مربوطه در هر رشته برقرار نمود. تغییر نظام آموزش و پرورش در سال های اخیر و توجه مناسب به برنامه درسی تلفیقی به ویژه در مقطع ابتدائی تا حدود زیادی نشان از اهمیت این موضوع در بین مسئولان برنامه ریزی کشور بوده است. که امید است با توجه به ادامه تغییرات در محتوا، روشهای آموزش و ارزشیابی ، شاهد تلفیق مناسب و مربوط، در برنامه درسی مقطع متوسطه نیز باشیم، که این خود عاملی برای افزایش انگیزه در هنگام تحصیل و افزایش مهارت های زندگی بعد از فارغ التحصیلی دانش آموزان خواهد شد .

منابع و مراجع

- احمدی، پروین. (۱۳۸۰). طراحی الگوی برنامه درسی تلفیقی و مقایسه آن با برنامه درسی موجود دوره ابتدائی در نظام آموزشی ایران. پایان نامه دکتری ، دانشگاه تربیت مدرس. صص ۱۸۶

- احمدی، پروین. (۱۳۸۷). **چالش ها و دشواری های برنامه درسی تلفیقی**. مقاله مندرج در کتاب **رویکرد تلفیقی در برنامه درسی به کوشش حسن ملکی**. انتشارات انجمن اولیاء و مربیان. صص ۱۶۶-۱۷۶
- ارنتاین، لن سی و هانکینز، فرانسیس پی. **مبانی اصول و مسائل برنامه درسی**. ترجمه قدسی احقر. (۱۳۸۴). تهران. انتشارات دانشگاه آزاد.
- پارسا، عبدالله. (۱۳۸۷). **برنامه درسی یکپارچه و میان رشته ای**. مقاله مندرج در کتاب **رویکرد تلفیقی در برنامه درسی به کوشش حسن ملکی**. انتشارات انجمن اولیاء و مربیان. صص ۱۲۴ و ۱۲۶، ۱۳۲
- خلخالی، مرتضی. (۱۳۷۳). **طراحی برنامه ها به شیوه ی تلفیقی و میان رشته ای**. فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، شماره ۲ شماره مسلسل ۶، تابستان ۱۳۷۳، وزارت فرهنگ و آموزش عالی.
- شمشیری، بابک. (۱۳۸۷). **برنامه درسی تلفیقی پیش نیاز تحقق توسعه پایدار و همه جانبه در ایران**. مقاله مندرج در کتاب **رویکرد تلفیقی در برنامه درسی به کوشش حسن ملکی**. انتشارات انجمن اولیاء و مربیان. صص ۱۸۴ و ۱۸۸
- قورچیان، نادر قلی و تن ساز، فروغ. (۱۳۷۴). **سیمای روند تحولات برنامه درسی به عنوان یک رشته تخصصی از جهان باستان تا جهان امروز**. انتشارات علمی فرهنگی. تهران.
- ملکی، حسن. (۱۳۸۷). **مبانی فلسفی و اجتماعی تلفیق در برنامه درسی**. مقاله مندرج در کتاب **رویکرد تلفیقی در برنامه درسی به کوشش حسن ملکی**. انتشارات انجمن اولیاء و مربیان. صص ۳۲.
- ملکی، حسن. (۱۳۸۸). **برنامه ریزی درسی راهنمای عمل**. انتشارات نشر اندیشه. صص ۲۸۰-۲۶۲
- مهرمحمدی، محمود. (۱۳۷۸). **تلفیق برنامه درسی، تاریخچه، ضرورت، معیارها و اشکال**، **مجله پژوهش در تعلیم و تربیت** صص ۴۷-۱۵.
- هاشمیان نژاد، فریده. (۱۳۸۷). **طراحی برنامه درسی با رویکرد تلفیقی**، با ارائه یک نمونه. مقاله مندرج در کتاب **رویکرد تلفیقی در برنامه درسی به کوشش حسن ملکی**. انتشارات انجمن اولیاء و مربیان. صص ۲۳۷-۲۷۹ و ۲۷۰
- یوسف زاده چوسری، محمد رضا و استوار، سید علی. (۱۳۸۷). **رویکرد تلفیقی از تئوری تا عمل**. مقاله مندرج در کتاب **رویکرد تلفیقی در برنامه درسی به کوشش حسن ملکی**. انتشارات انجمن اولیاء و مربیان. صص ۱۰۰-۷۵
- Bean, J.A. (1997). **"Integrated Curriculum in the Middle Schools"** ERIC Digest.
- Bean, James. (2000). **"Integrated Curriculum in the Middle Schools"** ERIC. ECE publications.
- BropHy, J and J. Alleman. (1991). **A caveat: curriculum integration is not Always A good Idea. Educational leadership**. 4912.66.
- Erickson, H.H. (1995), **String the Head, Heart, and Soul: Redefining Curriculum and Instruction**, Corwin Press Inc: Calif, USA.
- Fennimore, T.F. and Tinzmann, (1990). M.B. **"what is a thinking curriculum"** <http://www.NcREL.org/sdrs/areas/rpl-esys/thinking.htm>.
- Fullan, M. (1991). **The Meaning of Educational change**. Toronto: O.I.S.E. press.
- Jacobs, Heidi. Hayes. (1989). **"Interdisciplinary curriculum. Design and Implementation"**. <http://www.ascd.org/readingroom/books/jacobs89book.html>.
- Kathleen (1998). **Critical Issues Developing an Applied and Integrated Curriculum**.
- Lake, Kathy. **"Integrated Curriculum"**. <http://www.nwrel.org/scpd/sirs8/co16.html> (1994).
- Lipson, M. Valencia, s, Wixon, k, and Peters, C. (1993). **"Integration and thematic Teaching: Integration to Improve Teaching and learning"**. *language Arts* 70/4:252-264.
- Martin-Kniep, G. o and others. (1995). **curriculum Integration: An Expanded View of an Abused Idea**. *Journal of Curriculum and supervision*: 10/3:227-249.

- Mason, Chery & Marthison·Carla. (1989). “**Interdisiplinary Curriculum planning**”.<http://www.volcano.und.nodak.edu/vwdocs/msh/11c/is/icp.html>
- Perkins, D.n.(1989).**selecting Fertile Themes for Integrated Learning** .in : Interdisciplinary Curriculum: Design and implementation.ASCD.
- Voget, Mary.Ellen.(1997).**cross-curricular thematic instruction**.<http://www.eduplace.com/rdg/res/vogt.html>.